

ป ก ิ ณ ก ิ ะ ชุมชนเป็นฐานในการป้องกันปัญหาการใช้สาร เสพติดในเยาวชน : กรณีศึกษาชุมชนทับผึ้ง จังหวัดสุโขทัย

กานูวัฒน์ ปานเกตุ, พ.บ.*
ฉรงค์ศักดิ์ หนูสอน, พ.บ.*

บทคัดย่อ

การใช้สารเสพติดในเยาวชนเป็นปัญหาสำคัญที่ต้องเร่งหาทางแก้ไขและป้องกันโดยเร็ว เพราะมีแนวโน้มที่จะลุกลามเข้าสู่เยาวชนอายุน้อย การป้องกันปัญหาอย่างยั่งยืนควรส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนหรือการใช้ชุมชนเป็นฐาน การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนและเยาวชนรวมทั้งศึกษาหารูปแบบการเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาการใช้สารเสพติดในเยาวชนชุมชนทับผึ้ง อำเภอศรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย โดยทำการศึกษาแบบมีส่วนร่วมประกอบด้วย 4 กระบวนการได้แก่ หนึ่งสร้างกระแสโดยใช้รูปแบบเวทีประชาคม สองจัดทำกลุ่มสนทนาเฉพาะแกนนำเยาวชนสมัครใจ สามแสวงหาความร่วมมือจากแกนนำองค์กรอื่นๆ ในชุมชนโดยกลุ่มอภิปรายจนได้แผนโครงการทั้งสิ้น 8 โครงการและสี่ดำเนินกิจกรรมตามแผนระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ถึงกันยายน 2547 จากนั้นทำการประเมินผลพบว่าเยาวชนมีความสุขและได้รับประสบการณ์จากการร่วมกิจกรรมต่างๆ มีความกล้าในการเสนอความคิดเห็นและการตัดสินใจ และมีความเข้าใจผู้อื่นมากขึ้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้เปรียบเสมือนเป็นเกราะป้องกันไม่ให้เยาวชนใช้สารเสพติด

คำสำคัญ : การส่งเสริม ป้องกัน สารเสพติด เยาวชน ชุมชน

*สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดสุโขทัย

**มหาวิทยาลัยนเรศวร จังหวัดพิษณุโลก

Community-based Prevention of Substance Abuse in the Youth: A Case Study of Thubphueng, Sukhothai.

*Panuwat Panket, M.D.**

*Narongsak Noosorn, Ph.D.***

Abstract

Substance abuse is an important and urgent problem because it has spread to the youths, younger and younger. The sustainable prevention should be based on community participation. In this study, the participatory approach was applied for developing a learning process between the researchers and villagers. The objectives were to study the background of community and the youths as inputs, and to study the process and results of the community-based prevention of substance abuse in the youths. The field of the study was Thubphueng community, Srisamrong district, Sukhothai. The study was comprised of four processes. The first was making a community agreement by facilitating awareness of drug used problem in youngsters. The second was focus group activities by just the volunteer youths. The third was seeking collaboration among the other kinds of committee in the community and eventually set 8 activity plans. The final fourth was activity operation commencing from February 2004 to September 2004. The assessment was done qualitatively through observation, in-depth interview, and the questionnaires. The result found basically the youths had self-esteem, self-awareness, and skill for coping with stress in the middle and high level. Evenmore, all of them have had experiences from participation with the community. They were enjoyed and work well with others, being encourage to think, and making decision as well, and have more understanding other people. These are essential factors to prevent substance abuse in the youths.

Key words : promotion, prevention, community, substance abused, the youths

**Sukhothai Provincial Public Health Office, Office of the Permanent Secretary*

***Naresuan University, Phitsanulok Province*

บทนำ

การใช้สารเสพติดโดยเฉพาะยาบ้าเป็นปัญหาร้ายแรงที่มีชื่อเสียงในสังคมไทยเท่านั้น แต่ยังเป็นปัญหาใหญ่ในระดับประเทศและเกี่ยวพันกับประเด็นทางการเมืองด้วย¹ ในส่วนของประเทศไทยนั้น ข้อมูล ณ วันที่ 31 สิงหาคม 2546 มีผู้ป่วยยาเสพติดทั้งประเทศจำนวน 298,124 คน² และในปี 2547 รัฐบาลต้องจัดสรรงบประมาณในการป้องกันและแก้ไขปัญหาถึง 4,586,689,800 บาท³ และได้กำหนดให้เป็นหนึ่งในนโยบายสำคัญเร่งด่วนของรัฐบาล⁴ นอกจากนี้สิ่งทั้งหลายฝ่ายเป็นห่วงกันมากขึ้น ก็คือ การคุกคามของการใช้สารเสพติดเข้าไปในกลุ่มเยาวชนและมีแนวโน้มที่จะเข้าไปสู่กลุ่มเยาวชนที่อายุน้อยลง⁵ ในประเทศไทย เยาวชนที่มีอายุระหว่าง 10 ถึง 24 ปี มีประมาณ 14,628,767 คน และเฉพาะในจังหวัดสุโขทัยเองมีประมาณ 131,117 คน⁶ ซึ่งนับเป็นกลุ่มผู้มีโอกาสเข้าไปใช้สารเสพติด (Potential Demand)⁶ ขนาดใหญ่ที่เป็นเป้าหมายสำคัญของผู้ค้าสารเสพติด จึงจำเป็นต้องรีบหาทางป้องกัน โดยการตัดวงจรไม่ให้กลุ่มเยาวชนเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับสารเสพติดและผู้ค้า

การแก้ไขปัญหาที่ถูกจุดและมีความยั่งยืนนั้น ควรหันมามองที่ชุมชนและประชาชน โดยเฉพาะเยาวชนกลุ่มเสี่ยง ควรได้รับการพัฒนาให้เป็นผู้ที่มีความฉลาดทางอารมณ์เพื่อสร้างเกราะป้องกันตนเองให้ห่างไกลจากสารเสพติด โดยบุคลากรภาครัฐควรปรับเปลี่ยนบทบาทใหม่เป็นการเรียนรู้ร่วมกันกับประชาชนและให้ความสำคัญกับคนในท้องถิ่นเพราะการจะพัฒนาใดๆ ก็ตามจะเกิดประสิทธิภาพได้ต้องยึดหลักการรวมตัวและการทำงานร่วมกัน⁷ หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ การใช้ชุมชนเป็นฐานนั่นเอง ในการป้องกันปัญหาการใช้สารเสพติดในเยาวชนนั้น ชุมชนอาจส่งเสริมให้เยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมกับชุมชนในการทำกิจกรรมต่างๆ ซึ่งจะทำให้เกิดการรวมตัวกันเป็นกลุ่มพลังหรือองค์กรขึ้น อาทิเช่น กลุ่มเยาวชน กลุ่มยุวเกษตรกร ฯลฯ

เป็นการสร้างโอกาสหรือเปิดช่องทางสำหรับเยาวชนให้สามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองในการปรับตัวเข้าสู่สังคมและมีวิถีชีวิตที่เหมาะสม ไม่หันไปหาสิ่งเสพติดใดๆ เป็นการป้องกันปัญหาด้านยาเสพติดที่รากเหง้าอย่างแท้จริง⁸

ปีงบประมาณ 2547 งานยาเสพติด สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดสุโขทัย ร่วมกับสำนักงานสาธารณสุขอำเภอศรีสำโรง และสถานีอนามัยตำบลทับผึ้ง ได้ทดลองดำเนินโครงการส่งเสริมการใช้ชุมชนเป็นฐานในการป้องกันปัญหาการใช้สารเสพติดในเยาวชน โดยเลือกตำบลทับผึ้งเป็นพื้นที่ดำเนินการเนื่องจากเป็นชุมชนที่มีประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่ยาวนานและมีกลุ่มพลังหรือองค์กรต่างๆ ที่เข้มแข็ง กลวิธีในการดำเนินงานเป็นการใช้กระบวนการกลุ่มในการสร้างแนวทางป้องกันปัญหาการใช้สารเสพติดโดยองค์กรต่างๆ ของชุมชนเอง และมีเจ้าหน้าที่สาธารณสุขเป็นผู้ประสานและอำนวยความสะดวก เริ่มตั้งแต่เดือนตุลาคม 2546 ถึงเดือนกันยายน 2547 ซึ่งขณะที่ศึกษานี้โครงการยังไม่สิ้นสุด แต่คาดว่าโครงการนี้น่าจะเป็นโครงการที่ดีและประสบผลสำเร็จเพราะเป็นการส่งเสริมการมีส่วนร่วม ทั้งองค์กรชุมชนและเยาวชนกลุ่มเสี่ยง จึงได้วางแผนทำการศึกษาค้นคว้าข้อมูลพื้นฐานต่างๆ เพื่อเป็นปัจจัยนำเข้าของกระบวนการตลอดจนศึกษาผลของโครงการด้วยวัตถุประสงค์ของการศึกษา 2 ประการ คือเพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนและของเยาวชนตำบลทับผึ้งที่เกี่ยวข้องกับการใช้ชุมชนเป็นฐานในการป้องกันปัญหาการใช้สารเสพติดในเยาวชน และเพื่อประเมินประสิทธิผลการใช้ชุมชนเป็นฐานในการแก้ไขปัญหาการใช้สารเสพติดในเยาวชน

วัตถุประสงค์และวิธีการ

การศึกษานี้ดำเนินการในชุมชนตำบลทับผึ้ง อำเภอศรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย รูปแบบการศึกษาเป็น

การวิจัยแบบมีส่วนร่วม ซึ่งผู้วิจัยมีบทบาทในการประสานและอำนวยความสะดวกให้เกิดกระบวนการกลุ่มเพื่อหาแนวทางในการป้องกันปัญหาการใช้สารเสพติดในเยาวชน โดยชุมชนเอง เริ่มต้นได้ศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนและของเยาวชน เพื่อเป็นปัจจัยนำเข้าเสนอต่อกระบวนการกลุ่มต่อไป ขั้นตอนและวิธีการศึกษามีดังนี้

การศึกษาพื้นฐานของชุมชนดำเนินการช่วงเดือนตุลาคม 2546 โดยใช้การสังเกตและการสัมภาษณ์บุคคลสำคัญในชุมชนตามการบอกต่อกันไป อาทิเช่น ผู้นำชุมชน เจ้าอาวาสวัด ผู้เฒ่าผู้แก่เจ้าหน้าที่ของรัฐในพื้นที่ เป็นต้น จนได้ข้อมูลที่เพียงพอ ข้อมูลที่ได้ผ่านการจัดบันทึกนำมาเปรียบเทียบและตีความ การตรวจสอบข้อมูลใช้วิธีการสอบถามจากแกนนำชุมชนหลายๆ คนในประเด็นเดียวกัน โดยพิจารณาความสอดคล้องตรงกัน และยืนยันความเชื่อถือได้ของข้อมูลด้วยการอ่านข้อสรุปให้ผู้ให้ข้อมูลฟังเพื่อตรวจสอบความถูกต้อง

ในส่วนการศึกษาพื้นฐานของเยาวชน ดำเนินการในช่วงเดือนพฤศจิกายน 2546 ศึกษาในเยาวชนที่มีอายุระหว่าง 10 ถึง 24 ปี สุ่มตัวอย่างโดยการจับฉลากรายชื่อขึ้นมา จำนวน 400 คนซึ่งมีจำนวนมากพอแก่การเป็นตัวแทน(จำนวนตัวอย่างสอดคล้องกับงบประมาณและระยะเวลา) จากทั้งหมด 891 คน และใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลแบบสอบถามมี 4 ส่วน ประกอบด้วย ส่วนที่ 1 เป็นคำถามเกี่ยวกับลักษณะส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา สูงสุด สถานภาพสมรส อาชีพ รายได้ และจำนวนสมาชิกในครอบครัว ส่วนที่ 2 เป็นแบบวัดความรู้สึกต่อคุณค่าตนเอง ดัดแปลงมาจากแบบวัดความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองของแฮร์ ซึ่งอ้างในเอเมอร์รี่ และคณะ จำนวน 14 ข้อ เลือกตอบ 3 ระดับ คือ ใช่ไม่แน่ใจ และไม่ใช้ จากนั้นแปลผลเป็นค่าคะแนน 1,2,3 เมื่อได้คะแนนรวมของบุคคลแล้วใช้เกณฑ์ของ Bloom¹⁰ คือ ถ้าคะแนนรวมอยู่ระหว่างร้อยละ 80 ถึง 100 ถือว่าอยู่ในระดับสูง ระหว่างร้อยละ 60 ถึง 70 อยู่ในระดับ

ปานกลางและน้อยกว่าร้อยละ 60 ถือว่าอยู่ในระดับต่ำ ส่วนที่ 3 เป็นแบบวัดความตระหนักในตนเอง ซึ่งประยุกต์จากแบบวัดของพิสมัย สุขอมรรัตน์¹¹ มี 9 ข้อ ให้คำตอบ 3 ระดับ คือ เห็นด้วย ไม่แน่ใจ และไม่เห็นด้วยแล้วแปลเป็นค่าคะแนน 1,2,3 คะแนนรวมใช้เกณฑ์เช่นเดียวกับส่วนที่ 2 และส่วนที่ 4 เป็นแบบวัดทักษะการจัดการความเครียด ประยุกต์จากแบบวัดของพิสมัย สุขอมรรัตน์¹¹ มี 10 ข้อ ให้เลือกตอบ 3 ตัวเลือก คือ ไม่ทำหรือไม่ใช่ ไม่แน่นอนหรือไม่แน่ใจและทำหรือใช่แปลค่าคะแนนเป็น 0,1,2 การประเมินระดับคะแนนรวมใช้เกณฑ์อิงกลุ่มคือ ถ้ามากกว่า $\bar{X} \pm S.D.$ ถือว่าอยู่ในระดับสูง ระหว่าง $\bar{X} \pm S.D.$ ถือว่าระดับปานกลาง น้อยกว่า $\bar{X} \pm S.D.$ ถือว่าอยู่ในระดับต่ำแบบสอบถามที่ตอบแล้วจะนำมาตรวจสอบความถูกต้องลงรหัส และบันทึกข้อมูลลงในคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อหาค่าร้อยละ

การส่งเสริมการใช้ชุมชนเป็นฐานในการส่งเสริมป้องกันปัญหาการใช้สารเสพติดในเยาวชน ประกอบด้วย 4 กระบวนการ ดำเนินการตั้งแต่ปลายเดือนพฤศจิกายน 2546 ถึง ปลายเดือนมกราคม 2547 กระบวนการที่หนึ่งโดยจัดทำเวทีประชาคมต่อด้านยาเสพติดเพื่อสร้างกระแสการมีส่วนร่วมและการยอมรับจากชุมชนจำนวน 5 ครั้ง ทุกสัปดาห์ต่อเนื่องกัน โดยเชิญตัวแทนทุกครอบครัวเข้าร่วมในสัปดาห์ใดก็ได้ อย่างน้อย 1 ครั้ง ครอบครัวละ 1 คน หลังจากนั้นทำกระบวนการที่สองเป็นการสนทนากลุ่ม (focus group) 3 ครั้งประกอบด้วยแกนนำเยาวชนสมัครใจ โดยครั้งที่ 1 เป็นการสร้างความคุ้นเคยกันและศึกษาสถานการณ์ทั่วไป ครั้งที่ 2 ศึกษาสถานการณ์ปัญหาการใช้สารเสพติดในชุมชน และครั้งที่ 3 ศึกษาสถานการณ์ปัญหาการใช้สารเสพติดในชุมชนเพิ่มเติม และกระบวนการที่สามเป็นการอภิปรายกลุ่ม (group discussion) 3 ครั้ง กลุ่มเป้าหมายได้แก่แกนนำองค์กรต่างๆ ในชุมชน และแกนนำเยาวชนที่ให้สัญญาจะทำโครงการนี้ร่วมกัน จัดการประชุม 3 ครั้ง ครั้งที่ 1 เป็นการอภิปรายเพื่อนำเสนอสถานการณ์ปัญหาการใช้

สารเสพติด ครั้งที่ 2 เพื่อจัดกลุ่มและลำดับความสำคัญของปัญหา ตลอดจนระดมสมองเพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา และครั้งที่ 3 เพื่อจัดทำแผน โครงการ กำหนดผู้รับผิดชอบ และกระบวนการที่สี่เป็นการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เริ่มต้นในเดือนกุมภาพันธ์ 2547 เป็นต้นไป ประเมินผลโครงการในเดือนกันยายน 2547 โดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ศึกษาจากเอกสารบันทึกการประชุมและรายชื่อผู้เข้าร่วมประชุมกลุ่ม และประเมินจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) แกนนำเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ จำนวน 10 คน

ผล

จากการศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนพบว่า ชุมชนทับฝั่งเป็นชุมชนเก่าแก่กว่า 100 ปี ปัจจุบันมีครัวเรือนทั้งหมด 950 ครัวเรือน การก่อสร้างบ้านเรือนเรียงรายไปตามสองฝั่งแม่น้ำยมอย่างไม่เป็นระเบียบ การคมนาคมค่อนข้างสะดวกและไม่ไกลจากตัวอำเภอและจังหวัด อาชีพหลักของประชาชนส่วนใหญ่ คือการเกษตร โดยเฉพาะไร่ยาสูบ มีวิถีชีวิตชุมชนที่เรียบง่ายผูกพันกันแบบเครือญาติ แม้ว่าปัจจุบันความเจริญได้หลั่งไหลเข้ามาสู่ชุมชน แต่ชุมชนก็ยังคงลักษณะสังคมแบบชนบทอยู่ค่อนข้างมาก มีวัดเป็นศูนย์กลางในการทำกิจกรรมร่วมกันและเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้หลายๆ ด้าน โดยมีเจ้าอาวาสวัดเป็นวิทยากรผู้ให้คำแนะนำในการประชุมและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน ประชาชนมีการรวมกลุ่มกันเป็นองค์กรชุมชนทั้งแบบไม่เป็นทางการและแบบเป็นทางการ องค์กรชุมชน

เหล่านี้ได้มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ของชุมชนเรื่อยมาตามแต่โอกาสอันสมควร และเมื่อมีกลุ่มครู หมออนามัย ปลัดอบต. เข้ามาร่วมพูดคุยด้วยก็ทำให้เกิดความคิดที่หลากหลายและเป็นระบบมากขึ้น ในขณะเดียวกันความรู้ ความคิดที่เป็นระบบ และประสบการณ์ของกลุ่มผู้นำชุมชน ก็เป็นพลังที่เสริมให้ชาวบ้านเกิดการเรียนรู้ไปในทิศทางที่เกื้อกูลต่อกิจกรรมเพื่อป้องกันแก้ไขปัญหาให้กับชุมชน โดยเฉพาะปัญหาการใช้สารเสพติด

ผลการศึกษาข้อมูลพื้นฐานของเยาวชนพบว่า ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 15 ถึง 19 ปี ร้อยละ 52 รองลงมาได้แก่ ช่วงอายุ 20 ถึง 24 ปี ร้อยละ 30 สถานภาพสมรส โสด ร้อยละ 89.7 มีจำนวนสมาชิกในครอบครัว 4 ถึง 6 คน ร้อยละ 54.7 และ 1 ถึง 3 คน ร้อยละ 42 จบการศึกษาสูงสุดชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ร้อยละ 44.3 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ร้อยละ 25.4 ทำไร่/ทำนามากที่สุด ร้อยละ 39 รับจ้างทั่วไปและลูกจ้าง ร้อยละ 38.5 รายได้ไม่เพียงพอ ร้อยละ 50.2 ความรู้สึกต่อคุณค่าตนเอง ความตระหนักในตนเอง และทักษะการจัดการความเครียดของเยาวชนส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลาง ร้อยละ 57.5, 77.5 และ 62.5 ตามลำดับ เมื่อพิจารณาภูมิคุ้มกันทางจิตใจทั้งสามประการอันได้แก่ความรู้สึกต่อคุณค่าตนเอง ความตระหนักในตนเอง และทักษะการจัดการความเครียดของเยาวชนในระดับปานกลางและสูงเข้าด้วยกันแล้วพบว่า เยาวชนในชุมชนทับฝั่งมีระดับภูมิคุ้มกันจิตใจอยู่ในเกณฑ์ดีกล่าวคือ ความรู้สึกต่อคุณค่าตนเอง ความตระหนักในตนเอง และทักษะการจัดการความเครียด ร้อยละ 78, 87.8 และ 82 ตามลำดับดังตาราง

ตาราง แสดงร้อยละของภูมิคุ้มกันทางจิตใจที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการใช้สารเสพติดในเยาวชนชุมชนทับฝั่ง (n = 891 คน)

ภูมิคุ้มกันทางจิตใจ	ระดับสูง(คน)	ระดับปานกลาง(คน)	ระดับต่ำ(คน)
ความรู้สึกต่อคุณค่าตนเอง	20.5(183)	57.5(512)	22.0(196)
ความตระหนักในตนเอง	10.3(92)	77.5(690)	12.2(109)
ทักษะการจัดการความเครียด	19.5(174)	62.5(557)	18.0(160)

หลังจากเข้าใจข้อมูลพื้นฐานของชุมชนและเยาวชนในชุมชนทับผึ้งแล้ว จึงเริ่มกระบวนการจัดเวทีประชาคมมุ่งหวังให้เกิดกระแสการรณรงค์ให้ความสำคัญกับปัญหาเยาวชนกับสารเสพติดโดยจัดเวทีประชาคม 5 ครั้งพบว่าครอบครัวจำนวน 950 ครอบครัวได้ส่งสมาชิก 1 คนเข้าร่วมในกิจกรรมร้อยละ 100 จากนั้นได้จัดการสนทนากลุ่มแบบ focus group กำหนดสาระการสนทนาพบว่าแกนนำเยาวชนสมัครเข้าร่วมกลุ่มครั้งละ 40 คนจึงแบ่งเป็นกลุ่มย่อยกลุ่มละ 10 คนคิดเป็นร้อยละ 4.5 สรุปสาระของการสนทนาได้ว่าสภาพปัญหายังไม่รุนแรงนัก เมื่อเทียบกับชุมชนอื่นๆ ในระแวกใกล้เคียง และเห็นว่าเป็นโอกาสที่ดีของชุมชนที่เจ้าหน้าที่ของรัฐได้ให้ความสนใจในปัญหานี้ และได้เข้ามามีส่วนร่วมกับชุมชน ซึ่งชุมชนเองก็มีความพร้อมและความปรารถนาที่จะดำเนินการแก้ไขปัญหาโดยชุมชนเองส่วนหนึ่งด้วยอยู่แล้ว

จากนั้นได้จัดกลุ่มอภิปรายโดยแกนนำสองส่วน ได้แก่แกนนำองค์กรชุมชนและแกนนำเยาวชนมุ่งหวังให้เกิดความร่วมมือและจัดทำเป็นแผนงานโครงการที่จะดำเนินการในเวลาต่อไป เกิดเป็นแผนงาน 8 โครงการ ได้แก่ โครงการส่งเสริมสายสัมพันธ์พ่อแม่และเยาวชน โครงการเสริมสร้างประสบการณ์กิจกรรมนอกหมู่บ้าน โครงการพัฒนาความสามัคคีในเยาวชน โครงการร่วมคิดร่วมทำเพื่อหมู่บ้านของเรา โครงการสร้างภูมิคุ้มกันจิตใจเพื่อเยาวชน โครงการพัฒนาทักษะด้านกีฬาแก่เยาวชน โครงการองค์การบริหารส่วนตำบลเพื่อเยาวชนทับผึ้ง กำหนดเป็นเป็นแผนปฏิบัติการและแผนการประเมินผล

การประเมินผลการป้องกันปัญหาการใช้สารเสพติดในเยาวชนโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกแกนนำเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนอย่างสม่ำเสมอจำนวน 10 คนคัดเลือกจากความสมัครใจ พบว่า เยาวชน สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดี รู้สึกสนุกกับการทำงานร่วมกับผู้อื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มวัยเดียวกัน เพราะพูดกันถูก

การเข้าสังคมทำให้กล้าพูด กล้าแสดงความคิดเห็นมากขึ้น กล้าตัดสินใจมากขึ้นและมีความเข้าใจผู้อื่นมากขึ้น เยาวชนต่างได้ประสบการณ์ทั้งการเป็นผู้นำและผู้ตามจากการได้เข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม ได้รู้จักคนอื่นมากขึ้น มีเพื่อนมากขึ้น โดยมีการนัดพบกันเป็นประจำในกลุ่มเพื่อนรุ่นราวคราวเดียวกัน ทำให้ได้เพื่อนต่างหมู่บ้าน รู้จักรุ่นพี่รุ่นน้อง และมักจะมีเรื่องไปเล่าขานกันอยู่เสมอว่าเยาวชนได้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมสังคมประเภทต่างๆ มากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรมด้านกีฬาซึ่งมีลานกีฬาตำบลยาเสพติดทุกหมู่บ้าน โดยการสนับสนุนงบประมาณผ่านมาทางองค์การบริหารส่วนตำบลและเยาวชนส่วนใหญ่เคยเข้าร่วมการแข่งขันกีฬาระหว่างหมู่บ้าน ซึ่งเป็นกิจกรรมของชุมชนที่จัดขึ้นทุกปีในหลายๆ ตำบล

วิจารณ์

ก่อนเริ่มโครงการชุมชนทับผึ้งเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง โดยมีการร่วมมือกันในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ของชุมชนเป็นทุนเดิมอยู่ก่อนแล้ว และเมื่อเจ้าหน้าที่ของรัฐเข้าไปร่วมส่งเสริมสนับสนุนด้วยยิ่งทำให้เกิดการเคลื่อนไหวทางสังคมอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง โดยเฉพาะในการป้องกันปัญหาการใช้สารเสพติดในเยาวชน ซึ่งมานพ คณะโตและบังอรศรีจินดาวงศ์¹² ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการแก้ไขปัญหา ยาเสพติด กรณีศึกษาพ่อผาย สร้อยสะกลาง ปราชญ์ชาวบ้านสระคู อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์มีประเด็นที่คล้ายคลึงกันคือ วิธีการของพ่อผายยึดชาวบ้านเป็นตัวหลักในการแก้ปัญหาองค์กรภายนอกเป็นเพียงตัวกระตุ้นเสริมหรือสนับสนุน และจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องร่วมมือกันระหว่างภาครัฐและชุมชน พ่อผายเห็นว่าความเข้าใจต่อชุมชนและกลุ่มเป้าหมายเป็นพื้นฐานที่สำคัญ ในการแก้ไขปัญหาให้เกิดผลสัมฤทธิ์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการใช้ชุมชนเป็นฐานและวิธีการที่ผู้วิจัยใช้ในการศึกษานี้

ภูมิคุ้มกันจิตใจของเยาวชนอันประกอบด้วย ความรู้สึกต่อคุณค่าตนเอง ความตระหนักในตนเอง และทักษะการจัดการความเครียดของเยาวชนที่สำรวจ พบในชุมชนนี้ในระดับปานกลางและสูงรวมแล้วร้อยละ 78, 87.8 และ 82 ตามลำดับ จึงอาจกล่าวได้ว่าเยาวชน ในชุมชนทับผึ้งมีระดับภูมิคุ้มกันจิตใจอยู่ในเกณฑ์คืออยู่ เดิมซึ่งเป็นปัจจัยปกป้องตนเองให้ห่างไกลสารเสพติด 9 ปัจจัยดังกล่าวอาจอธิบายได้ว่าเมื่อดำเนินกระบวนการ เวทีประชาคมจึงได้รับความร่วมมือถึงร้อยละ 100 ส่วน ในขั้นตอนของการทำกลุ่มสนทนากลับพบเยาวชน สมัยครใจเพียงร้อยละ 4.5 เข้าร่วมกิจกรรมซึ่งอาจเป็นข้อ จำกัดของการทำกลุ่มในลักษณะนี้ที่กำหนดให้รวมกลุ่ม ขนาดไม่เกิน 10 คนและยังถูกจำกัดด้วยจำนวน วิทยากรกลุ่มที่มีจำนวนเพียง 4 ถึง 5 คนในแต่ละครั้ง เมื่อได้สถานการณ์ปัญหาจากกลุ่มสนทนาแล้ว แม้ว่า เยาวชนสามารถจัดทำแผนงาน โครงการ โดยลำพัง แต่ การได้รับความเห็นชอบร่วมมือจากแกนนำองค์กรใน ชุมชนเป็นหัวใจสำคัญของการแก้ปัญหาในชุมชนให้ ยั่งยืน การจัดกระบวนการกลุ่มอภิปรายร่วมจากแกน นำต่างๆ ในชุมชนจึงเป็นภาพความร่วมมือของทุกภาค ส่วนในชุมชนซึ่งเป็นรูปแบบที่เคยได้รับการเสนอไว้¹²

ในด้านการใช้ชุมชนเป็นฐานในการป้องกัน ปัญหาการใช้สารเสพติดของชุมชนทับผึ้ง ซึ่งมีการ ส่งเสริมการเข้าสู่สังคมของเยาวชน กิจกรรมต่างๆ ที่ ทำมีความสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของแผน ปฏิบัติการเพื่อเอาชนะยาเสพติด พ.ศ. 2547 ซึ่งมุ่ง ป้องกันกลุ่มผู้มีโอกาสเข้าไปใช้สารเสพติดด้วยการ สร้างภูมิคุ้มกันสารเสพติดให้กลุ่มผู้มีโอกาสเข้าไปใช้ สารเสพติดโดยเฉพาะกลุ่มเด็กและเยาวชน และพัฒนา ปัจจัยแวดล้อมทางบวกและควบคุมปัจจัยลบที่เอื้อต่อการ แพร่ระบาด นอกจากนี้การส่งเสริมให้พ่อแม่ ให้ความ เข้าใจและเห็นใจลูก และลูกเข้าใจและเห็นใจพ่อแม่ เป็นการสร้างสัมพันธภาพให้เกิดขึ้นภายในครอบครัว ทำให้มีความสามัคคีรักใคร่กลมเกลียวกันเพื่อความเป็น

ปึกแผ่นของครอบครัว เป็นรากฐานของความสุขแห่ง ชีวิต เป็นรากฐานของความเป็นปึกแผ่นในสังคมของ ประเทศชาติ บ้านเมือง และที่สำคัญ เป็นจุดป้องกัน ปัญหาเสพติดจากระดับรากหญ้าอีกด้วย ส่วนการส่ง เสริมการเล่นกีฬาทำให้เยาวชนใช้เวลาว่างให้เป็น ประโยชน์ ซึ่งเป็นวิธีที่ได้รับการยอมรับทั่วไปว่า สามารถป้องกันไม่ให้หันไปพึ่งพาสารเสพติดได้

จากการประเมินผลโดยสัมภาษณ์เยาวชน จะเห็นได้ว่าเยาวชนมีการเปลี่ยนแปลงไปในทาง ที่ดีขึ้น หลายคนคาดว่าจะมีอนาคตที่ดีอยู่ในสังคมได้ อย่างมีความสุข จึงถือได้ว่าการส่งเสริมให้เยาวชน เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เป็นการเปิดโอกาสให้ เยาวชนได้เรียนรู้การเข้าสังคม ทำให้เกิดการปรับตัว กล้าคิด กล้าแสดงออก และกล้าตัดสินใจมากขึ้นเป็น พื้นฐานที่ดีในการส่งเสริมให้เยาวชน มีความรู้สึกเห็น คุณค่าในตนเอง มีความตระหนักในตนเอง และมีทักษะ ในการจัดการความเครียดที่ดีขึ้นอย่างไรก็ตาม การศึกษา ครั้งนี้ยังไม่ได้ทำการศึกษาในเชิงปริมาณที่จะประเมิน ว่าเยาวชนกลุ่มตัวอย่าง มีความรู้สึกต่อคุณค่าตนเอง ความตระหนักในตนเอง และทักษะการจัดการกับความ เครียดที่สูงขึ้นหรือไม่เพียงใด ภายหลังจากดำเนิน โครงการสิ้นสุดลง อีกทั้งมีข้อน่าศึกษาว่าชุมชนทับผึ้ง เป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งอยู่เดิมทำให้ได้รับความร่วม มือมากซึ่งอาจพบปฏิริยาที่แตกต่างไปหากกระบวนการ ใช้ชุมชนเป็นฐานในลักษณะนี้ไปใช้ในชุมชนอื่น จึงเป็นประเด็นที่น่าจะมีการศึกษาเพิ่มเติมต่อไป

การศึกษาการใช้ชุมชนเป็นฐานในการ ป้องกันการใช้สารเสพติดในเยาวชนนี้น่าจะได้ ประโยชน์ในการเติมองค์ความรู้ด้านการแก้ไขปัญหา ยาเสพติด ทั้งนี้เพราะจากการศึกษาของสิทธิณัฐ ประพุทธนิตินิสาร และคันสนีย์อ่อนท้วม¹³ ศึกษาจากงาน วิจัยและเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวกับปัญหาเสพติด ในกลุ่มเด็กและเยาวชนในช่วงปี 2540 ถึง 2544 จำนวน 50 เรื่อง พบว่ายังไม่มีการขึ้นใจเสนอยุทธศาสตร์ที่มี

ประสิทธิภาพและให้ข้อเสนอไว้ว่าควรมีการศึกษาการใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อช่วยเหลือเด็กที่กำลังเผชิญปัญหาพร้อมๆกับการเข้าไปช่วยเหลือครอบครัวของเด็กเหล่านั้น รวมถึงการจัดการกับสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการแพร่ระบาดของยาเสพติด นอกจากนี้การศึกษานี้ที่ผ่านมามีการใช้ชุมชนเป็นฐานบ้างเหมือนกัน แต่มักจะเป็นเรื่องของการใช้เพื่อบำบัดรักษาและฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติด สำหรับการศึกษานี้เป็นการใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อป้องกันปัญหา โดยเฉพาะมุ่งไปที่กลุ่มที่มีโอกาสเข้าไปใช้สารเสพติดโดยตรง จึงเป็นอีกทางหนึ่งน่าจะเป็นประโยชน์ต่อการจัดทำวางแผนปฏิบัติการเพื่อเอาชนะยาเสพติดต่อไป อย่างไรก็ตามถ้าจะมีการนำไปประยุกต์ใช้กับชุมชนอื่นๆ ควรต้องศึกษาทำความเข้าใจชุมชนและเป้าหมายก่อนด้วย ทั้งนี้เพราะแต่ละชุมชนแตกต่างกันไป ศักยภาพของแต่ละชุมชนไม่เท่ากัน บริบทก็แตกต่างกัน ควรมีการทบทวนมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวคิดในเรื่องชุมชนเข้มแข็งและการขยายไปในพื้นที่ต่างๆ

สรุป

การศึกษานี้เริ่มจากการศึกษาทำความเข้าใจชุมชนและเป้าหมายทำให้ค้นพบว่าชุมชนทับฝั่งมีศักยภาพและความพร้อมในการดำเนินการป้องกันปัญหาของชุมชนเอง และพบว่าเยาวชนที่ศึกษารู้สึกถึงคุณค่าในตนเอง มีความเชื่อมั่นในตนเอง ความเข้าใจในตนเอง และมีทักษะในการจัดการกับความเครียดและเมื่อหน่วยงานภายนอกเข้าไปส่งเสริมสนับสนุนให้สมาชิกจากทุกภาคส่วนของชุมชนมีส่วนร่วมอย่างเป็นระบบเป็นขั้นตอนเกิดการผนึกพลังกันระหว่างชุมชนกับภาครัฐในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อการป้องกันปัญหาการใช้สารเสพติดโดยส่งเสริมให้เยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการต่างๆ โดยตรง ทำให้เกิดการสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจต่อ

ปัญหาการใช้สารเสพติดแก่เยาวชน ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีโอกาสเข้าไปใช้สารเสพติดได้มาก และเยาวชนพอใจต่อการได้ร่วมกิจกรรมต่างๆ และเกิดการพัฒนาเปลี่ยนแปลงในตนเองไปในทางที่ดีขึ้น การศึกษานี้ให้แง่คิดต่อเจ้าหน้าที่ของรัฐให้เน้นการทำความเข้าใจกลุ่มเป้าหมายเพื่อการพัฒนา รูปแบบการช่วยเหลือแนะนำให้ยั่งยืนและสอดคล้องกับสภาพปัญหาและบริบทของชุมชนต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่จากงานยาเสพติดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดสุโขทัย สำนักงานสาธารณสุขอำเภอศรีสำโรงและเจ้าหน้าที่สถานีอนามัยตำบลทับฝั่งทุกคน ที่ช่วยอำนวยความสะดวกและคอยช่วยเหลือในการเก็บข้อมูลภาคสนาม

เอกสารอ้างอิง

1. กลุ่มงานพัฒนาบริการสุขภาพจิต. ปัญหาผู้ใช้สารเสพติดและสุขภาพจิต: ปัญหาที่ขยายกว้างขึ้นในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้. รายงานการประชุมวิชาการสุขภาพจิตนานาชาติ ประจำปี 2547. 25 - 27 สิงหาคม 2547; ณ โรงแรมแอมบาสเดอร์. กรุงเทพมหานคร: กรมสุขภาพจิต; 2548.
2. สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด. สถานการณ์เป้าหมายและแผนต่อสู้เพื่อเอาชนะยาเสพติด ภาคเหนือ ปี 2547. เอกสารประกอบการประชุมชี้แจงการจัดทำแผนปฏิบัติการต่อสู้เพื่อเอาชนะยาเสพติดจังหวัด/อำเภอ ปี 2547 ภาคเหนือ; 8-9 ก.ย. 2546; ณ โรงแรมปางสวนแก้ว. (เอกสารอัดสำเนา).
3. สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด. แนวทางการจัดทำแผนปฏิบัติการต่อสู้เพื่อเอาชนะยาเสพติด พ.ศ. 2547 ระดับจังหวัดและกรุงเทพมหานคร. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด; 2546
4. คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรี. นโยบายรัฐบาล. แหล่งที่มา www.thaigov.go.th/general/policy/pt-1.html [2004 Oct 20].
5. กรมการปกครอง. กระทรวงมหาดไทย. ข้อมูลสถิติเกี่ยวกับจำนวนประชากร. ที่มา www.dopa.go.th [2004 Oct 20].

6. กระทรวงสาธารณสุข. แผนยุทธศาสตร์และแผนปฏิบัติการต่อสู้เพื่อเอาชนะยาเสพติดของกระทรวงสาธารณสุข ปีงบประมาณ 2547. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, 2546.
7. สนธนา พลศรี. ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์; 2533.
8. นรินทร์ แก้วมีศรี, สุพจน์ ไชยจินดา, ณรงค์ฤทธิ์ ทายะ, พีรพันธุ์ คำแสน, พชรินทร์ คูพชัย, และสุนทร ศรีวิสัย. แนวทางการส่งเสริมสุขภาพประชาสังคมเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา ยาเสพติดในชุมชน. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข; 2546.
9. Emery EM, Dermott RJ, Marty PJ. The Relationship Between youth substance use and area-specific self-esteem. *J. Sch Health* 1993; 63(5); 224-5.
10. Bloom, B. Learning for Master Evaluation Comment. Center for the Student of Evaluation of Instruction Program. University of California at Los Angeles. 1968.
11. พิสมัย สุขอมรรัตน์. การประยุกต์โปรแกรมทักษะชีวิตเพื่อป้องกันการสูบบุหรี่ในนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 สังกัดกรมสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร [วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต]. นครปฐม: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล; 2540.
12. มานพ คณะโตและ บังอรศรี จินดาวงศ์. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ไขปัญหา ยาเสพติด: กรณีพ่อผาย สร้อยสระกลาง. รายงานการประชุมวิชาการระดับชาติ สารเสพติด ครั้งที่ 1. 25 - 27 กันยายน 2545. ณ โรงแรมอมารีวอเตอร์เกท. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด; 2545.
13. สิทธิณัฐ ประพุทธนิติสาร และ ศันสนีย์ อ่อนท้วม. การวิเคราะห์องค์ความรู้ประเด็นเด็กและเยาวชนกับยาเสพติด จากงานวิจัยและเอกสาร. รายงานการประชุมวิชาการระดับชาติ สารเสพติด ครั้งที่ 1. 25 - 27 กันยายน 2545. ณ โรงแรมอมารีวอเตอร์เกท. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด; 2545.